

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336

Гернего Ю.О.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри інвестиційної діяльності
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ТЕОРІЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА СТАН ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано теоретичні основи людського розвитку, що дало можливість зрозуміти витoki та поглибити розуміння структурних складників людського розвитку. Проаналізовано сучасний стан фінансування людського розвитку в Україні. Запропоновано можливі заходи для подальшого якісного та структурного оновлення пріоритетів фінансування людського розвитку в нашій країні.

Ключові слова: фінансування, людський капітал, людський розвиток, державне фінансування, джерела фінансування.

Гернего Ю.А. ТЕОРИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И СОСТОЯНИЕ ЕГО ФИНАНСИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье обоснованы теоретические основы человеческого развития, что позволило понять истоки и углубить понимание структурных составляющих человеческого развития. Проанализировано современное состояние финансирования человеческого развития в Украине. Сделаны предложения касательно возможных мер для дальнейшего качественного и структурного обновления приоритетов финансирования человеческого развития в нашей стране.

Ключевые слова: финансирование, человеческий капитал, человеческое развитие, государственное финансирование, источники финансирования.

Gernego Ju.O. THE THEORY OF HUMAN DEVELOPMENT AND ITS FINANCING CONDITIONS IN UKRAINE

The theoretical basis for human development, which creates the possibility to understand origins and deepen the differentiation of human development's structural components, is researched in the article. The current conditions of human development in Ukraine are analysed. The possible measures for further qualitative and structural development of the human development's financing in our country are offered.

Keywords: financing, human capital, human development, state financing, financial sources.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток ринкової економіки України ставить чіткі вимоги до побудови соціально орієнтованої економіки. Зокрема, варто звернути увагу на потреби особистості, які є запорукою позитивних змін у розвинених країнах світу. З огляду на визначені пріоритети, завданням держави є формування такого економічного та соціального порядку, який становитиме основу для реалізації свободи особистості та права на індивідуальний розвиток, індивідуальну відповідальність та соціальну захищеність окремого індивіда, адже нова парадигма розвитку сучасного суспільства на перший план висуває не лише накопичення матеріальних благ, а й людський розвиток як ключову передумову майбутнього прогресу.

Оптимізація видатків на потреби людського розвитку є одним із важливих чинників соціально-економічного розвитку національної економіки. Зокрема, вартим уваги є не лише безпосереднє фінансування потреб суспільства за рахунок видатків державного та місцевого бюджетів. Нагальним постає питання регулювання обсягів приватних інвестицій, які спрямовуються на фінансування соціальних заходів та є важливим складником інвестицій у розвиток людини. Актуальності набуває обґрунтування теорії людського розвитку та розгляд можливостей фінансування людського розвитку в національній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія людського розвитку передбачає потребу вирішення питань, які пов'язані з формуванням та використанням людського потенціалу. Людські можливості роз-

глядаються як кінцева мета суспільного прогресу. Зокрема, в основі теорії людського розвитку лежать розробки теоретиків людського капіталу, таких як Т. Шульц, І. Фішер, Г. Беккер, Е. Денісон, П. Таубман, Дж. Міль, Л. Туров та ін. [1–9]. Окрім того, одним із сучасних ідеологів людського розвитку є американський учений А. Сена, який заклав новаторське підґрунтя для поєднання теоретичних обґрунтувань людського розвитку з практичними аспектами реалізації його потенціалу [10]. Проте, незважаючи на наявний досвід обґрунтування проблем людського розвитку в працях зарубіжних авторів та наших співвітчизників, недостатньо висвітленим залишається питання розбудови джерел фінансування людського розвитку.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичної парадигми людського розвитку, аналізі сучасного стану та потенціалу для розширення джерел фінансування людського розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічним базисом формування теорії людського розвитку є ідея людського капіталу, яка бере свій початок ще з праць класиків економічної думки, зокрема основоположні ідеї присутні в дослідженнях А. Сміта, Д. Рікардо, В. Петті. Причому основна увага приділялася людині, яка в результаті праці здатна створити продукт, сформувати додану вартість. Проте еволюція економічної думки зумовила формування нових теоретичних концепцій, здатних відповідати змінним соціально-економічним умовам зовнішнього середовища. Зокрема, Дж. Міль зазначив, що капіталом слід уважати не саму людину, а

успадковані та набуті нею здібності до праці, а також такі якості, як освіта та кваліфікація [7]. У цьому контексті спостерігаємо поступовий перехід від статичної до динамічної. Тобто звертаємо увагу на те, що попри наявні характеристики особистості визначальними для формування людського потенціалу є зміни в результаті ділової активності.

Подальша еволюція поглядів на природу людського капіталу знаменувалася виокремленням самостійної теорії людського капіталу. Зокрема, Т. Шульц зауважив, що капітал називають людським тому, що освіта, яка є однією із його форм, стає частиною людини. Крім того, освіта є капіталом, адже являє собою джерело майбутніх задоволень або майбутніх заробітків, або того й іншого разом [1]. У працях «Формування капіталу освіти» (1960 р.) та «Інвестиції в людський капітал» (1961 р.) учений наголосив на зв'язку людського капіталу не лише з поточними змінами, а й з інвестиціями та потенційними вигодами від його застосування.

У контексті розвитку динамічної теорії людського капіталу ключову роль відіграли наукові дослідження Г. Беккера, який виокремив спеціальні та загальні інвестиції в людину. Вчений виконав статистично коректний підрахунок економічної ефективності освіти, а саме кількісну оцінку вкладень у людину, та порівняв їх із рентабельністю фірм; реалізував перехід від поточних показників до показників, які охоплюють увесь життєвий цикл (довічні заробітки) та ін. [3]. Поряд з індикаторами стану зростає роль індикаторів динаміки, відбувається синтез суспільних та економічних ефектів.

Отже, теорія людського капіталу еволюціонує, що забезпечує поступове формування теорії людського розвитку. Так, у 1998 р. А. Сен опублікував працю «Розвиток як свобода» [10], де запропонував *sarability approach* (підхід із погляду можливостей). А. Сен зазначав, що процес розвитку, насамперед, є результативним, як із погляду можливості зростання матеріального та економічного добробуту, так і за рахунок отримання так званого соціального ефекту. Формуються інвестиції в людський розвиток, які попри збільшення виробництва націлені на розширення людських можливостей та спектру людських свобод та альтернативи вибору. З огляду на концептуальні засади праць А. Сена, людський розвиток було визначено, як процес, у якому центральним елементом усіх змін є людина.

Тобто відбулася еволюція від простого визначення ролі людини в процесі відтворення до концептуальної системи підтримки людського розвитку (рис. 1).

Тобто в теоретичному аспекті формується сучасна динамічна теорія людського розвитку. В центрі знаходиться людина зі своїми талантами та іншими перспективами ділової активності, які необхідно всебічно стимулювати. Виникає питання щодо розмежування основних елементів, які визначають функціональну структуру людського розвитку.

Згідно із сучасними уявленнями про людський розвиток, які сформувалися наприкінці минулого століття, людина є не лише засобом, а й ключовою метою економічного розвитку. Формується система забезпечення розширення вибору та розвитку потенціалу людини. У прикладному

аспекті сьогодення дослідженнями концептуальних засад людського розвитку займаються експерти ООН, які починаючи з 1990 р. щорічно готують доповіді з представленням Індексу людського розвитку [11; 12]. Визначено основні структурні компоненти людського розвитку (рис. 2).

У складі індексу людського розвитку експерти виокремлюють базисні компоненти тривалості життя та періоду навчання, а також індикатор ВВП на душу населення. Тривалість навчання розглядаємо як компонент внутрішнього впливу, оскільки результативність її реалізації значною мірою залежить від зусиль особи (компонент «людина»). Своєю чергою, ВВП на душу населення становить зовнішні впливи, які визначають можливості фінансування людського розвитку на національному рівні.

Загалом прикладні розрахунки індексу людського розвитку відповідають концептуальним теоретичним висновкам. Це означає, що суспільний прогрес зводиться не лише до збільшення грошового доходу, а й до досягнення соціального ефекту. Тобто традиційні макроекономічні показники є не лише характеристиками економічного розвитку національної економіки, а також слугують стимулятором для активізації його базисних компонентів.

Згідно з даними останнього оприлюдненого індексу людського розвитку, в 2016 р. Україна знаходилася на 84-й позиції, яку поділяла з Вірменією. Така позиція дала змогу нашій країні зберегти своє місце у групі держав із високим рівнем людського розвитку. Проте така позиція є гіршою за 81-е місце, яке країна займала у попередньому році. Першу п'ятірку держав зберегли такі високорозвинені країни, як Норвегія, Австралія, Швейцарія, Німеччина та Данія. США перебуває на десятому місці [11; 12].

В Україні індикатор тривалості життя у 2016 р. становив 71,1 року, що менше за рівень аналогічного індикатора країн, які займають сусідні з нашою дер-

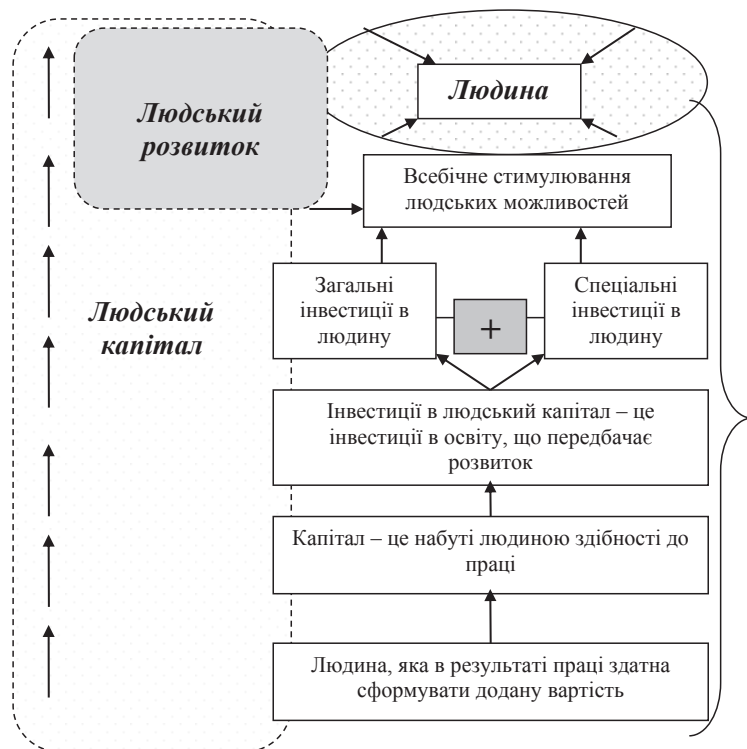

Рис. 1. Теоретична парадигма людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

жавою позиції в рейтингу (в середньому 74 роки). Причому подібне співвідношення також характерне і для «фінансового індикатора» (ВВП на душу населення). Однак за рівнем освіти наша країна випереджає сусідні держави. Очікувана загальна тривалість навчання в Україні становить 15,3 року, що співпадає з тривалістю навчання в Японії (17-е місце рейтингу) та на Криті (4-е місце рейтингу). Тобто попри наявний національний потенціал людського розвитку країна не перебуває на високих позиціях у рейтингу, що пов'язуємо з неналежним фінансовим забезпеченням.

Індикаторами людського розвитку, які визначають його стан та потенціал подальших змін, є рівень витратів на охорону здоров'я та освіти [13; 14], тому рівень названих вище показників можна вважати індикаторами стану людського розвитку в країні.

В Україні фінансування галузей освіти та охорони здоров'я відбувається переважно за рахунок ресурсів державного бюджету, що дещо обмежує потенціал подальших прогресивних змін (табл. 1).

У результаті аналізу наведених у таблиці даних стає очевидним, що державне фінансування є не просто основою системи фінансування людського розвитку в Україні, а й формує чи не весь бюджет, який призначений для підтримки компонентів людського розвитку. Зокрема, відомо, що ключовим адміністратором центрального бюджету є Міністерство освіти і науки, яке контролює близько 81,5% центрального фінансування, що становить 22,4% усіх витрат державного сектора. Решта коштів розподіляється Міністерством охорони здоров'я (9,3%) та іншими урядовими органами [15].

З огляду на функціональні потреби та наявні тенденції фінансування вітчизняної освіти, з-поміж державних ресурсів наголошуємо на тій визначальній ролі, яку відіграють місцеві та регіональні бюджети.

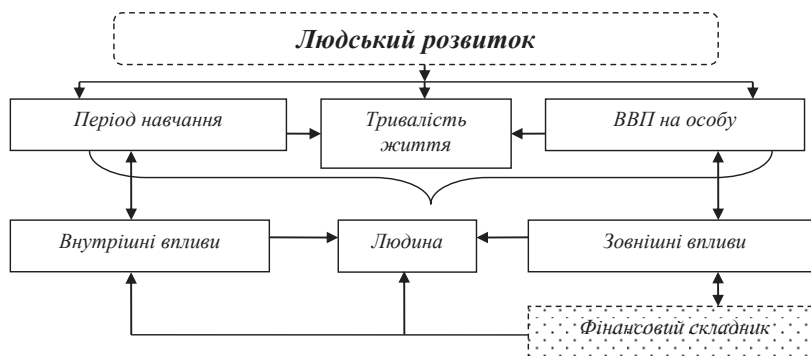

Рис. 2. Функціональна структура людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

Так, місцеві урядові структури розподіляли в 2015 р. 72,5% усіх державних фондів і 60,5% загальних витрат на освіту. Такі пропорції пояснюємо специфікою та традиціями фінансування вітчизняної освіти.

Дослідження міжнародного досвіду, зокрема практики фінансування складників людського розвитку в розвинених країнах ЄС, дає підстави стверджувати, що оптимальний рівень витрат на охорону здоров'я має становити близько 8–10% ВВП. Так, згідно з останніми статистичними дослідженнями, у Німеччини цей показник становить 11,3%, у Данії – 10,8%, в Іспанії – 9,0%. Рівень таких витрат в Україні відповідає визначеним вище вимогам та становить 7,8%, що, зокрема, перевищує рівень витрат на охорону здоров'я в Естонії (6,4%), Румунії (5,6%), Вірменії (4,5%) [16].

З огляду на ототожнення системи фінансування компонентів людського розвитку в Україні з їх державним фінансуванням, виникає потреба залучення фінансових ресурсів з інших джерел (табл. 2).

Наведені в табл. 2 дані дають змогу зробити висновок, що приватні ресурси майже не беруть участі у стимулюванні пріоритетів людського розвитку на національному рівні в Україні. Натомість вітчизняні домогосподарства інвестують у людський розвиток шляхом фінансування власної освіти та підтримки власного здоров'я.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, з огляду на аналіз наявного теоретичного підґрунтя фінансування людського розвитку та практичних аспектів прояву цього питання в Україні, можемо зробити низку висновків щодо стану фінансування людського розвитку в нашій країні:

- індикатори людського розвитку доводять визначальну роль «динамічного» складника, під яким розуміємо фінансування людського розвитку, реформування якого стане чинником як для підтримки та подальшого прогресу освіти в Україні, так і для поліпшення життя;
- беззаперечним лідером з-поміж інших джерел фінансування людського розвитку залишається держава, що здебільшого пов'язано з усе ще недостатнім реформуванням нашого суспільства, досить тривалим переходом на якісно новий щабель розвитку соціальної сфери;
- з-поміж приватних джерел фінансування потреб людського розвитку відбувається переважно за рахунок зусиль домогосподарств, які здебільшого реалізують власні цілі особистого розвитку, не завжди враховуючи загальнодержавні пріоритети.

Таблиця 1

Індикатори стану фінансування людського розвитку в Україні

Індикатор	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Освіта									
Загальні витрати на освіту як % від ВВП	7,42	7,42	8,48	8,13	7,23	7,62	7,62	6,90	6,39
Державні витрати на освіту як % від ВВП	5,59	5,89	6,78	6,63	5,94	6,44	6,42	5,87	5,34
Охорона здоров'я									
Загальні витрати на охорону здоров'я як % від ВВП	6,96	6,43	7,82	7,56	7,09	7,47	7,60	7,42	7,81
Частка державних витрат на охорону здоров'я в загальних видатках Зведеного бюджету, %	14,3	11,9	12,7	12,6	12,7	12,7	12,9	11,7	11,2

Джерело: узагальнено автором за [15; 16]

Таблиця 2

Розподіл загальних витрат за фінансуючими організаціями згідно з пріоритетами людського розвитку в Україні, %

Структурні індикатори	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Освіта									
Державні	75,4	79,3	80,0	81,5	82,1	84,6	84,3	85,1	83,5
Приватні компанії	1,1	1,0	1,0	1,0	0,8	0,7	0,8	0,8	0,7
Домогосподарства	23,5	19,7	19,0	17,5	17,1	14,7	14,9	14,1	15,8
Донори та інше	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Охорона здоров'я									
Державні (включаючи державні фірми)	58,0	59,1	54,7	56,3	55,3	57,2	56,2	51,7	48,7
Приватні фірми і корпорації	2,9	2,8	2,7	2,6	2,5	2,4	2,5	2,1	1,6
Домогосподарства	38,6	37,8	42,4	40,8	41,9	40,2	41,1	46,0	49,3
Донори	0,5	0,3	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,4

Джерело: узагальнено автором за [15; 16]

Зроблені вище висновки щодо стану компонентів людського розвитку в Україні дають змогу висунути деякі пропозиції щодо реформування структури джерел фінансування людського розвитку:

– державі варто відігравати роль не лише безпосереднього джерела фінансування людського розвитку, а й стимулювати залучення відповідних фінансових ресурсів із приватних джерел, зокрема це можна реалізувати за рахунок реформування системи державних гарантій, дотацій тощо;

– на національному рівні є сенс оптимізації та якісного оновлення витрат інфраструктури ключових сфер людського розвитку, зокрема доцільним є перехід на екологічні та енергоефективні методики господарювання [17]. Це вивільнить частину ресурсів для задоволення безпосередніх потреб якісного розвитку;

– з огляду на провідні технології сучасності, важливим є залучення до фінансування цілей людського розвитку так званих «новітніх» та «нематеріальних» джерел [18], зокрема на національному рівні важливо збільшити поінформованість суспільства щодо діяльності ендаумент-фондів, краудфандингових платформ тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Schultz T. Capital Formation by Education / Theodore Schultz // Journal of Political Economy. – 1960. – № 6. – P. 571–583.
- Fisher I. The Natura of Capital and Income. – L., 1927.
- Беккер Г. Человеческий капитал. Воздействие на заработок инвестиций в человеческий капитал / Г. Беккер // США: Экономика, политика, идеология. – 1993. – № 11–12.
- Denison E. The Sources of Economic Growth in the United States and the Alternatives before us. – N.Y., 1962. – P. 69–70.
- Fisher I. The Natura of Capital and Income. – L., 1927. – P. 5.
- Machlup F. The Economics of Informations and Humen Capital. Princeton, 1984. – P. 419.
- Mill J. Principles of Political Economy. – L., 1920. – P. 47.
- Taubman P. The Relative Influence of Inheritable and Environmental Factors and the Importance of Intelligence in Earnings Functions. In: Personal Income Distribution. – Amsterdam, 1978. – P. 393.
- Thurow L. Investment in Learning. San Francisco, 1978. – P. 15.
- Сен А. Развитие как свобода / А. Сен ; пер. с англ. и ред. Н.Р. Нуреева. – М. : Либер. Миссия, 2004. – 430 с.
- UN Human Development for Everyone. Briefing note for countries on the 2016 Human Development Report. Human Development Report, 2016.
- UN, Human Development Reports. United Nations Development Program [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hdr.undp.org/en/humandev>.
- Ukraine, World data map. Data and Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://knoema.ru/atlas/Ukraine>.
- Ukraine, World Bank Open Data. Free and open access to global development data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/>.
- Національні рахунки освіти України у 2015 році: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – К, 2017. – 14 с.
- Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ) України у 2015 році: Статистичний бюлетень. – К, 2017. – 15 с.
- Dyba O.M. Energy efficiency financing: innovative models and strategies / Іu. Gernego, O. Dyba // PERIODYK NAUKOWY AKADEMII POLONIJEJ. – 2016. – vol. 18. – № 3. – P. 79–88.
- Гернего Ю.О. Ендаумент-фінансування освітньої складової інноваційної економіки в Україні / Ю.О. Гернего // Економіка та суспільство. – 2017. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economyandsociety.in.ua/journal-8>.